

นางบุญมี จินอุไรรัตน์ อายุ 80 ปี
Mrs. Boonmee Chanurairat Age 80

งานหัตถกรรม
เครื่องลงยาสี

The Master Artisans of Thailand : Enamel Works

งานลงยาสี ถือเป็นเทคนิคการสร้างความงดงามให้กับเครื่องประดับ ที่มีมาแต่โบราณ สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การลงยาในสมัยโบราณใช้เทคนิค “การลงสี ยาร้อน” ด้วยการใช้ความร้อนในการหลอมละลายสีให้เข้ากับพื้นผิวภาชนะ ซึ่งต้องใช้ความชำนาญของช่างผู้ทำงานแขนงนี้เป็นอย่างมาก

การอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา

นางบุญมี จันอุไรรัตน์ เดิมทีนั้นทำงานอยู่กับเครื่องประดับลงยาสีอยู่ในสมาคมเครื่องถมเครื่องลงยาสีที่นารายณ์มณฑล และจากการที่ทำงานคลุกคลีอยู่กับเครื่องประดับลงยาสีเป็นประจำ จนเกิดความชอบและอยากที่จะทำให้เป็นบ้าง จนได้มีโอกาสไปพบกับอาจารย์เยื่อน ณ วรรณโณ ซึ่งเป็นช่างทอง ช่างลงยา และช่างถม จึงได้ขอเรียนรู้กับอาจารย์และฝากตัวเป็นศิษย์ฝึกฝนทักษะการลงยาสีอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มฝึกตั้งแต่การลงยาสีในวัตถุชิ้นเล็ก จนไปถึงวัตถุชิ้นใหญ่ ใช้เวลาฝึกฝนอยู่หลายปี จนมีผลงานชิ้นแรกเป็นของตัวเองคือ ต่างหู และ แหวน เมื่อสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้เป็นที่น่าพอใจจากนั้นนางบุญมีจึงนำผลงานของตัวเองไปส่งขายที่นารายณ์มณฑล

เมื่อนานวันไปก็ยิ่งหลงรักในศิลปะการทำงานลงยาสี ด้วยเทคนิคการลงยาสีร้อนแบบโบราณ แม้จะเจอกับความผิดพลาดในขณะฝึกฝนเรียนรู้อยู่บ้างแต่ก็ไม่เคยท้อ หาวิธีทำให้สำเร็จในที่สุด จนสามารถสร้างชิ้นงานเครื่องประดับ งานลงยาสีแบบโบราณได้ด้วยทักษะฝีมือของตนเอง และสามารถสร้างสรรค์ผลงานลงยาสีชิ้นสวยออกมาจำหน่ายมากมาย อาทิ ตลับใส่เครื่องประดับ ตลับยาดม ขวดยานัตถุ์ กำไล สร้อย แหวน พวงกุญแจ และอื่น ๆ เป็นต้น

งานลงยาสีร้อน ที่นางบุญมี หลงใหลมาตั้งแต่แรกเห็น และด้วยความรักในงาน นำมาสู่การใฝ่รู้หาหนทางสร้างชิ้นงานด้วยตนเอง ใช้เวลากว่า 50 ปี ที่ทุ่มเทให้การทำงานลงยาสีร้อนแบบโบราณอยู่อย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญที่สืบทอดภูมิปัญญาด้านการลงยาสีร้อนมาจวบจนปัจจุบัน

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง

เทคนิคการทำงานลงยาสีที่เป็นที่รู้จักคือ งานลงยาสีร้อน และงานลงยาสีเย็น การลงยาสีร้อนเป็นวิธีแบบโบราณ คือ การนำตัวยาสีที่ได้จากแก้วสีที่หลอมละลายกับแร่ธาตุที่มีสีต่าง ๆ (ได้เป็นสีใสตามเนื้อแก้ว ถ้าต้องการให้ขุ่นจะผสมออกไซด์ของดีบุกหรือพลวง) เป่าด้วยความร้อนให้ละลายติดกับเนื้อโลหะที่สลักเป็นร่องลายอันวิจิตร ส่วนการลงยาเย็น คือการนำเซรามิกชนิดหนึ่งไปยกลงไปบริเวณที่จะลงยา แล้วอบด้วยความร้อนจากแสงยูวีให้แห้ง

การลงยาสีร้อนเป็นงานภูมิปัญญาโบราณของไทยประเภทหนึ่งที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญของช่างอย่างสูง มีความละเอียดและซับซ้อนของกระบวนการ แต่ผลงานที่ได้คือ สีที่สวยงาม และสีจะติดคงทนอยู่บนเครื่องประดับหรือเครื่องใช้ชิ้น ๆ ได้นับเป็นร้อย ๆ ปี ซึ่งแตกต่างจากงานลงยาสีเย็น ที่มีอายุการติดสีน้อยกว่า แต่กรรมวิธีการทำง่ายกว่าการลงยาสีร้อนมาก หลายคนจึงนิยมหันไปทำงานลงยาสีเย็นกันเป็นส่วนใหญ่ แตกต่างจากการลงยาสีเย็นที่มีการหลุดร่อนได้ง่ายกว่า

การลงยาสีร้อนแบบโบราณนั้น จะเริ่มพืติพัตันกันตั้งแต่ตัววัสดุที่ใช้ทำสี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะต้องผ่านกระบวนการที่ซับซ้อน และละเอียดอ่อน ด้วยการฝนแก้วสีด้วยครกบดยาขนาดเล็ก ต่ำให้แตกแล้วจึงค่อย ๆ บดด้วยมือให้ละเอียด หมั่นเทน้ำทิ้งและเติมน้ำบาดใหม่ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้น้ำที่ใส จึงจะได้เนื้อสีที่พร้อมจะนำไปถมหรือทาลงบนโลหะที่เตรียมไว้ การทำเนื้อสีนั้น เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานต้องใช้ความอดทน และทำด้วยใจรัก ไม่ใจร้อน จึงได้สีที่สะอาด ไม่มีสิ่งเจือปน ทำให้เมื่อลงสีไปบนเนื้อโลหะยาสีจะติดได้ดีไม่หลุดร่อน

การลงยาสีร้อน

หลังจากลงยาสีร้อน

เนื้อสีที่สะอาด ถูกนำมาทาลงบนโลหะประเภท ทอง เงิน ทองแดง หรือทองวิทยาศาสตร์ แล้วแต่จะเลือกใช้ นำมากัดกรด หรือทำบล็อกสำหรับปั๊มเป็นลวดลายที่งดงามหลากหลาย ส่วนการลงยาสีนั้นจะใช้แท่งโลหะขนาดเล็กพอเหมาะมือ ตีปลายให้แบน จุ่มลงไปบนเนื้อสีแล้วนำไปทาลงบนเนื้อโลหะตามลวดลายที่กำหนดไว้แล้ว เพื่อให้สีติดไปในร่องลายนั้น

นอกจากการทำเนื้อสีที่สะอาดแล้ว การทำพื้นผิวโลหะที่เลือกนำมาทำเครื่องลงยาสีให้สะอาดปราศจากฝุ่นและคราบสกปรกก็ถือเป็นสิ่งสำคัญมากที่ละเลยไม่ได้ หากไม่ทำความสะอาดเนื้อโลหะให้สะอาดเกลี้ยงเกลาดีเสียก่อน ยาสีก็จะไม่ติด และหลุดล่อนได้ง่าย

นอกจากนี้เทคนิคสำคัญการสร้างสรรคผลงานเครื่องลงยาสีที่ต้องลงสีพร้อมกันหลาย ๆ สี ต้องใช้ความรู้และความชำนาญอย่างสูงในขั้นตอนการเป่าความร้อนเมื่อลงยาสีบนโลหะ เนื่องจากความร้อนที่ใช้กับเนื้อสีแต่ละสีนั้นแตกต่างกัน บางสีใช้ความร้อนต่ำ บางสีต้องใช้ความร้อนสูงมาก เช่น สีแดง เป็นสีที่ร้อนจุดหลอมละลายต่ำห้ามเผาานาน ไมเช่นนั้นสีจะไหม้ค้ำออกเป็นสีเลือดหมู สีขาวหากใช้ไฟน้อยอาจไม่สุกไม่ขึ้นเงางาม เคล็ดลับจึงอยู่ที่การใช้ความร้อนขณะเป่าไฟลงบนโลหะที่ลงสีให้สีออกมาเงางามสม่ำเสมอทั่วชิ้นงาน เมื่อต้องเผาไฟพร้อมกันทั้งงานต้องเลือกจ่อไฟในสีด้วยความร้อนที่แตกต่างกัน และด้วยระยะเวลาซ้ำเร็วแตกต่างกัน จึงจะทำให้ผลงานออกมาสวยงามอย่างไม่มีที่ติ

งานลงยาสีร้อนในปัจจุบันจึงมีผู้ที่ทำงานประเภทนี้แทบจะเหลือน้อยหรืออาจเรียกได้ว่าแทบไม่มีบุคคลที่ชำนาญแล้ว ยังคงมีเพียงนางบุญมี จันอุไรรัตน์ ผู้ที่หลงรักในการทำงานลงยาสีร้อนด้วยชีวิตจิตใจ แม้นในวัย 80 ปี แล้ว ก็ยังคงคลุกคลีทำงานนี้อย่างต่อเนื่อง โดยคงความประณีตและความงดงามไม่แปรเปลี่ยน

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ผลงานลงยาสีฝีมือของนางบุญมี ที่เป็นผลงานที่โดดเด่น คือ เครื่องลงยาสีร้อน ชุดนพเก้า ที่ใช้สีทั้งเก้าสีสร้างชิ้นงานอันโดดเด่นสะท้อนทักษะความชำนาญของนางบุญมี

งานนพเก้าเป็นความเชื่อโบราณที่เชื่อกันว่า ใครมีนพเก้าไว้ครอบครอง สีทั้งเก้าจะให้สิริมงคลเป็นคุณค่านับการแตกต่างกัน สีทั้งเก้า มีคำกลอนสะท้อนให้เห็นความงามของทั้งเก้าสี คือ “เพชรดี มณีแดง เขียวใสแสงมรกต เหลืองใสสดบุษราคัม แดงแก่กำโกเมนเอก สีหมอกเมฆนิลกาฬ มุกดาหารหมอกมัว แดงสลัวเพทาย สิวาลสายไพฑูรย์” โดยสิริมงคลของนพรัตน์ทั้งเก้าสี มีความเชื่อในเรื่องให้คุณแตกต่างกันดังนี้

- เพชร ให้พลัง ให้ความเจริญด้วยสมบัติ แข็งแกร่ง ศัตรูทำอันตรายไม่ได้
- ทับทิม เป็นพลอยสีแดง มีมากในจังหวัดจันทบุรี ทับทิม ช่วยเหลือสภาพดีไม่เจ็บไข้
- มรกต เป็นแก้วสีเขียวใบไม้ ป้องกันการทำร้าย
- บุษราคัม เป็นพลอยสีเหลือง น้ำทองคำ มีประกายเล็กน้อย ช่วยให้อายุยืน
- โกเมน เป็นพลอย สีแดงเข้มค่อนข้างดำ สีแก่กว่าทับทิม โกเมน ช่วยให้ผู้อื่นจะเคารพนับถือ
- นิล เป็นพลอยสีดำ หรือสีขาบ ดำสนิทแข็งดุจหิน ช่วยทำให้จิตใจเป็นสุข
- มุกดา เป็นแก้วไข่มุก สีขาวนวลหมอก ๆ คล้ายไข่มุก ช่วยป้องกันอันตรายจากงูและสัตว์อื่น
- เพทาย เป็นพลอยสีแดงสลัว ๆ ชุ่น ๆ มัว ๆ ช่วยนำโชคลาภ
- ไพฑูรย์ เป็นพลอยสีเขียว มีน้ำเป็นรู้งกลอกไปมา บางท่านเรียกว่า “เพชรตาแมว” หรือ “แก้วสีไม้ไผ่” ช่วยให้เกิดชัยชนะ

ทำความสะอาดกรดกำมะถัน

นำมาลงยาสี

โอบด้วยไฟ

ขัดสีให้เรียบเสมอกับโลหะ

กรรมวิธีและขั้นตอนการทำ

ออกแบบลวดลาย แล้วนำมาเขียนลวดลาย

กัดพิมพ์เหล็ก ตามลวดลายที่ออกแบบไว้

ตัดทองแดง เพื่อนำไปปั๊ม

ปั๊มลาย หรือกัดกรด หากทำจำนวนมากสามารถขึ้นบล็อกปั๊มโลหะได้ หากทำจำนวนน้อย ใช้วิธีกัดกรด

ทอง เงิน ทองแดง ทองวิทยาศาสตร์ (ทองเหลืองทำไม่ได้เพราะจุดหลอมละลายต่ำกว่ายาสีกว่าสีจะละลายทองเหลืองจะละลายก่อน จึงนำมาทำไม่ได้

นำแผ่นทองแดง หรือโลหะที่เลือกใช้ ไปแช่กรดกำมะถัน เพื่อทำความสะอาดเขม่าตอนปั๊ม จากนั้นนำไปขัดกับน้ำ ให้สะอาด

ก่อนนำมาลงยา นำลงแช่ดินประสิว เพื่อให้พื้นโลหะสีเงางาม

นำโลหะมาลงยาสี

ล้างน้ำมันเบนซิน เพื่อล้างยาดินออก

ขัดสีให้เรียบเสมอโลหะ

โอบด้วยไฟ เพื่อให้เกิดความเงางาม

นำชุบทองเพื่อให้เปล่งความเงางามเป็นสีทอง ไม่เห็นเป็นสีทองแดง

การส่งต่อภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์ สืบสาน

การสืบทอดกรรมวิธีการลงยาสีร้อนที่นางบุญมี ได้ทุ่มเทฝึกฝน เรียนรู้ที่ผ่านมา จนทำให้เป็นผู้ที่มีทักษะฝีมือสร้างผลงานเครื่องลงยาสีด้วยฝีมือที่เป็นเลิศ นางบุญมี ใช้เวลากว่า 50 ปี ทุ่มเทให้การทำงานลงยาสีร้อนแบบโบราณอยู่อย่างต่อเนื่อง ฝีมือเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งสำนักงานช่างสิบหมู่ได้มาพบกับผลงานที่หาชมได้ยาก พร้อมชื่นชมในผลงานที่ละเอียดและประณีตงดงาม จึงทาบทามให้นางบุญมีเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการลงยาสีร้อนแบบโบราณให้กับนักเรียน และนักศึกษาของช่างสิบหมู่ซึ่งในครั้งนั้นถือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่จำนวนมาก ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้งานลงยาสีร้อนแบบโบราณที่นับวันใกล้จะสูญหายไปแล้ว ผู้คนรุ่นหลังเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้งานลงยาสีร้อนอยู่คู่กับแผ่นดินไปได้อย่างยาวนาน

“คนเราเมื่อคิดจะทำงานใด หากยังไม่ชำนาญ งานก็จะเกิดปัญหา ซึ่งเป็นเรื่องปกติ ความเสียหาย อาจเกิดขึ้นจำนวนมาก หลายครั้ง หลายหน แต่จงอย่าได้ท้อ ให้คิด หากทางแก้ไข หาสาเหตุของความ ผิดพลาดนั้นเสมอ และเมื่อความเพียร มีมากพอ ประกอบกับสติปัญญาที่ เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ปัญหาทุกอย่างก็จะคลี่คลาย และ พบกับความสำเร็จในที่สุด และ ทุกอย่างนั้นจะเดินต่อไปไม่ได้เลย หากขาดซึ่งความรักที่มากพอ พอที่จะอยู่สู้กับความเสียหาย สู้กับความผิดพลาด จนกว่าจะ ประสบความสำเร็จ สู้ด้วยใจรัก ที่ยิ่งใหญ่ ผลงานก็จะยิ่งใหญ่ ตามมา”

“งานทุกอย่างต้องทำด้วยใจรักจึงจะสำเร็จ เมื่อเจอ อุปสรรค ยิ่งต้องอดทน หาสาเหตุแก้ข้อผิดพลาด งานลงยา สีร้อนก็เช่นกัน อยากให้คนไทยช่วยกันอนุรักษ์ แม้จะยาก ก็อย่าละทิ้ง”

บุญมี จินอุไรรัตน์